

MAKROEKONOMICKÉ SOUVISLOSTI VÝVOJE A POZICE ODVĚTVÍ OBCHODU ČR

M. Záboj

Došlo: 15. prosince 2005

Abstract

ZÁBOJ, M.: *Macroeconomic context of the trade branch development and position in Czech Republic.* Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2006, LIV, No. 3, pp. 201–212

The paper deals with analysis of the macroeconomic associations of trade development and its position in Czech Republic as one of the national economy branch. The development of main macroeconomic indicators for period of 1998–2004 is completed and then it follows up with progress of the trade structures and trade chains. In that frame the given indicators (number of registered and active business units in trade, turnover and number of employees) are monitoring according to Economic Subjects Register (provided by Czech Statistical Office) and Classification of Economic Activities in the European Union. On the basis of research of consulting and research institutions the overview and turnover comparison for TOP 10 trade firms for period of 2000–2004 is carried out. Inseparable part of the paper is analysis of the Czech Republic foreign trade results. In this field the export, import and trade balance are discussing on the one hand in general and on the other hand in territorial and commodity structures.

GDP, inflation, unemployment, trade firm turnover, trade balance, export, import

Celkový vývoj české ekonomiky prošel od počátku ekonomické transformace několika fázemi. Za stabilně nízké míry nezaměstnanosti byl pro první polovinu devadesátých let typický růst všech podstatných ukazatelů, zejména HDP. Současné však rostly reálné mzdy, soukromá spotřeba i deficit zahraničního obchodu. Nashromážděné ekonomické problémy vedly ve druhé polovině devadesátých let k prudkému poklesu hospodářské výkonnosti. S klesající mírou růstu HDP a soukromé spotřeby, poklesem reálných mezd, nízkou produktivitou práce a rostoucí nezaměstnaností souvisela i stagnace až pokles tržeb v maloobchodě. Klesající maloobchodní poptávka a rostoucí konkurence mezi nejsilnějšími obchodními subjekty spolupůsobila na pokles inflace, zvláště v sortimentu potravin, kde je konkurence nejostřejší. v samém závěru devadesátých let se objevily první náznaky obnoveného hospodářského růstu. Zastavil se pokles HDP a růst nezaměstnanosti, vzrostla produktivita práce. To vše se odehrálo za poměrně nízké míry inflace, která v r. 1999 dosáhla v sortimentu potravin dokonce

záporných hodnot. Pozitivní vývojové trendy pokračovaly i po r. 2000. Růst HDP je však v tomto období do značné míry závislý na růstu spotřeby domácností, a tedy růstu reálných mezd, který ne vždy odpovídá nárůstu produktivity práce.

Tržby v maloobchodě vykazují v posledních letech stabilní nárůst. Poměrně výrazně se však liší jednotlivé segmenty maloobchodu. Tržby za nepotravinářské zboží vykazují dynamický nárůst, což odpovídá jak měnící se struktuře maloobchodního trhu, tak přesunu poptávky do “nadstandardních” kategorií. Naopak tržby za potravinářské zboží vykazují již od r. 1999 trvale klesající tempo růstu. Zde se projevuje zejména určité nasycení trhu a ani do budoucna nelze očekávat zásadní zvrat tohoto trendu. Tržby v segmentu “maloobchod smíšeným zbožím s převahou potravin” rostly po dlouhou dobu rychleji než v segmentu “specializovaný maloobchod potravinami”. Tento rozdíl patrně do značné míry odráží skutečnost, že v první jmenované skupině se nachází většina mezinárodních řetězců, jejichž expanze na českém trhu je mimořádně

rychlá. Naopak ve druhé skupině je většina menších obchodních firem, které jako celek na českém trhu spíše ztrácely (Skála et al., 2005).

Silná konkurence, nasycení trhu a rychlý vývoj obchodu jak v kvantitativním, tak kvalitativním ohledu dále posilují význam poptávkové strany trhu. Celkovým počtem obyvatel patří Česká republika mezi menší trhy, nicméně pro dynamický rozvoj obchodní sítě hovoří poměrně vysoká hustota osídlení. v nákupním chování obyvatel však existují velké rozdíly. Zvláště silně jsou diferencovány různé vzdělanostní, věkové a příjmové skupiny. Rozdíly se projevují v celé řadě ukazatelů, jako je vazba na typ prodejen, vztah ke značkovému zboží a cenová citlivost. Tyto faktory, které se liší i regionálně, je nutno brát v úvahu zejména při koncipování maloobchodní sítě.

Cílem práce je celková analýza obchodu jako jednoho z odvětví národního hospodářství, a to v makroekonomických souvislostech. Dílčími cíli pak bude uvést vývoj hlavních makroekonomických indikátorů české ekonomiky, vývoj struktur a sítě obchodu podle vybraných hledisek, zhodnocení ekonomických výsledků v obchodu na českém trhu a zahraničního obchodu ČR.

MATERIÁL A METODY

Data pro analýzu jsou získána jednak ze zdrojů Svazu obchodu a cestovního ruchu (SOCR), Českého statistického úřadu (ČSÚ), Ministerstva průmyslu a obchodu ČR (MPO) a jednak z výzkumů společnosti INCOMA, která se dlouhodobě zabývá historií, současným stavem a predikcí dalšího vývoje ve sféře obchodu se zaměřením především na strukturu a ekonomické výsledky maloobchodu a nákupní chování spotřebitele.

V souvislosti s makroekonomickými ukazateli je třeba uvést, že v průběhu roku 2004 zavedlo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV) novou metodiku výpočtu míry registrované nezaměstnanosti, kterou od září 2005 uvádí jako jedinou. Predikce je založena na časové řadě podle původní metodiky. Nový způsob výpočtu nemění ekonomickou podstatu jevu ani systém přiznávání sociálních dávek a jako takový nebude mít zásadní vliv na objem sociálních transferů, který prognóza vývoje nezaměstnanosti implikuje. Novou časovou řadu míry nezaměstnanosti rovněž nelze pro malý počet údajů ekonometricky zpracovávat.

V případě mezinárodního srovnání je porovnání ekonomického výkonu jednotlivých zemí většinou prováděno pomocí parity kupní síly, což je takový poměr mezi měnami, který vyjadřuje schopnost zakoupit stejný soubor statků v obou zemích. Alternativní přepočtení prostřednictvím běžného směnného kurzu bere

v úvahu tržní ocenění měny jako důsledek ekonomické konkurenceschopnosti a z něho vyplývající různou úroveň cenových hladin. Srovnání za období do roku 2004 vychází ze statistik OECD a Eurostatu. Od roku 2005 jsou použity vlastní propočty na bázi reálných směnných kurzů. Vzhledem k tomu, že ve většině přístupujících zemí došlo nebo dochází, podobně jako v ČR, k procesu harmonizace národních účtů se standardy Eurostatu, je zatím nezbytné přistupovat k výsledkům těchto propočtů s velkou dávkou obezřetnosti. Podíl směnného kurzu a běžné parity kupní síly vyjadřuje komparativní cenovou hladinu HDP.

Vývoj struktur a sítě obchodu a ekonomické výsledky obchodu jsou sledovány s využitím Registru ekonomických subjektů (RES), který vede ČSÚ. Pro klasifikaci jednotlivých oblastí obchodu je použita Odvětvová klasifikace ekonomických činností (OKEČ), ze které se příspěvek zaměřuje především na skupinu G, konkrétně na oddíl 50 – obchod v motorismu, oddíl 51 – velkoobchod, zprostředkování a oddíl 52 – maloobchod.

Z obecných logických metod jsou použity analýza a následná syntéza. Z hlediska vyšší vypovídací schopnosti jsou v práci využívány bazické a řetězové indexy. Bazické indexy jsou vypočteny podílem daných hodnot v absolutní podobě za jednotlivá sledovaná období a hodnotou za výchozí období. Řetězové indexy vyjadřují relativní změnu hodnot dvou po sobě jdoucích období (Hindls et al., 2002).

VÝSLEDKY A DISKUSE

Česká ekonomika se pohybuje po růstové trajektorii okolo svého potenciálního výkonu, jehož růst je v současnosti odhadován nad čtyřmi procenty. Struktura růstu je z perspektivního pohledu velmi příznivá – je tažen zejména čistým vývozem.

Meziroční přírůstek reálného HDP ve 2. čtvrtletí 2005 dosáhl 5,1 %. Meziroční růst reálných výdajů domácností na finální spotřebu se v 1. čtvrtletí 2005 zrychlil na 2,2 % (proti 2,5 %). Zároveň nízké úrokové sazby podporovaly tendence domácností investovat do nákupu vlastního bydlení, což jim odčerpávalo část disponibilních příjmů. Růst objemu hypotéčních úvěrů o cca třetinu zvyšuje dlouhodobě zátěž domácností a krátkodobě snižuje tempo výdajů na konečnou spotřebu. Spotřeba vlády ve 2. čtvrtletí 2005 vzrostla o 0,9 % (proti 3,2 %). Reforma veřejných financí vede k úspornému chování vládních institucí jak z hlediska zaměstnanosti, tak i nákupu zboží a služeb (ČSÚ, 2005).

V roce 2004 bylo po pěti letech poprvé dosaženo pozitivního příspěvku zahraničního obchodu k růstu HDP, a to ve výši 1,7 procentního bodu.

Ceny zboží a služeb

Růst hladiny spotřebitelských cen se od počátku roku 2005, v porovnání s rokem 2004, zpomalil. Na zpomalení má vliv především postupné odeznívání vlivu dopadu zvýšení nepřímých daní v rámci reformy veřejných financí a harmonizačních daňových úprav, souvisejících se vstupem České republiky do EU, jakož i zpomalení cenového pohybu na světovém i domácím komoditním trhu surovin a výrobků s výjimkou ropy.

Výraznější zrychlení inflace se očekává až od září 2005, a to především v souvislosti s další úpravou nepřímých daní u cigaret, zvýšení cen zemního plynu, televizních a rozhlasových poplatků a především díky rychlému růstu světových cen ropy a ropných výrobků, které souvisejí s výpadky těžebních a zpracovatelských kapacit následkem meteorologických vlivů v oblasti střední a severní Ameriky.

Pokles cen domácích zemědělských výrobců patrný od 2. pololetí 2004 ovlivňuje se zpožděním i nadále současný pokles cen některých potravin.

Nákladový tlak na růst cen průmyslových výrobců, který byl vytvářen prakticky po celý rok 2004 v souvislosti s růstem cen na světových komoditních trzích s ropou a kovy, v tomto roce, především v 1. pololetí, oslabil. Kromě toho je stále kompenzován poměrně výrazným zhodnocováním směnného kurzu koruny vůči oběma světovým měnám (v průměru do konce 3. čtvrtletí 2005 meziroční posílení o 7,4 % vůči EUR a 10,7 % vůči USD). To částečně omezuje především růst cen u pohonných hmot a v dopravě (ČSÚ, 2005).

Trh práce

Vývoj na trhu práce reflektoval pokračující ekonomický růst a v globálních ukazatelích lze jeho vývoj považovat za pozitivní. Počet zaměstnaných osob roste, ubývá nezaměstnaných a pracovní síla i ekonomická aktivita rostou. Přírůstek ekonomicky neaktivních osob v zásadě odpovídá demografickému vývoji a snaze zvyšovat vzdělanost. Na makroekonomické úrovni pokračuje vyvážený vývoj produktivity a reálných mezd. Dlouhodobě odpovídající vztah mezi těmito veličinami je jedním z faktorů nízko-inflačního prostředí v ČR.

Růst zaměstnanosti je důsledkem příznivé pozice v ekonomickém cyklu, úprav legislativy, aktivní podpory zaměstnanosti a přímých i navazujících dopadů přímých zahraničních investic. Proti srovnatelnému období roku 2004 došlo v 1. pololetí 2005 nejen k obrácení trendu, ale i skladby zaměstnanosti. Celkový počet zaměstnanců vzrostl, naopak počet podnikatelů nadále klesal.

I při tomto vývoji je podíl počtu podnikatelů v ČR

podle údajů Eurostatu ve srovnatelné struktuře ekonomiky výrazně nad běžnou evropskou úrovní. K nárůstu zaměstnaneckého segmentu došlo zejména díky dynamickému ekonomickému růstu, který umožňoval podnikům intenzivnější tvorbu zaměstnaneckých míst, z nichž část obsadily osoby dříve formálně pracující na vlastní účet. Spolupůsobila i nová úprava zákona o zaměstnanosti (zejména postihy zaměstnavatelů za pokračování ve „švarcsystému“ a opakované zaměstnávání na dobu určitou) a zavedení minimálního základu daně spolu s úpravami v platbě sociálního a zdravotního pojištění.

Zvýšení míry ekonomické aktivity bylo ovlivněno zejména prodlužováním věku odchodu do starobního důchodu a intenzivní snahou starších pracovníků o udržení pracovní aktivity v podmínkách příznivých růstu zaměstnanosti. Pokračující snižování počtu nezaměstnaných má převážně cyklický charakter. Nelze však pominout ani výsledky programů aktivní politiky zaměstnanosti (APZ), zaměřené převážně na problémové oblasti a skupiny osob. Zastavil se růst počtu dlouhodobě nezaměstnaných, jejich podíl na celkové nezaměstnanosti roste. Rizikem v tomto segmentu je zejména nárůst dlouhodobě nezaměstnaných mužů v nízkých věkových kategoriích.

Efekty ekonomického růstu a APZ by měly převažovat nad strukturálními problémy trhu práce. Regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti budou přetrvávat zejména díky nižší adaptabilitě a kvalifikačnímu nesouladu v nabídce a poptávce po pracovní síle v problémových regionech (Holman, 2004).

Nominální disponibilní důchod domácností roste v posledním období bez výrazných výkyvů, což je dáno zejména relativně stabilním vývojem mezd a platů. Rozkolísání ve 2. čtvrtletí u mezd a platů i sociálních příjmů bylo v zásadě jednorázové, dané administrativními vlivy (úprava tarifního systému spolu s vypuštěním dalších platů a vyplacení jednorázového příspěvku k důchodům v červnu 2004). Reálné zdroje pro spotřebu jsou tak ve větší míře určovány kolísáním cenového vývoje (Skála et al., 2005).

Zatímco v roce 2004 nižší růst spotřeby odpovídal pomalejšímu vývoji reálného disponibilního důchodu, v 1. čtvrtletí 2005 se dynamizace disponibilních zdrojů nepromítla do zvýšení spotřeby, ale vzrostla tvorba hrubých úspor. Ve 2. čtvrtletí se růst spotřebních výdajů naopak zrychlil a předstihl tempo disponibilního důchodu při poklesu míry úspor. Poslední údaje naznačují možnou změnu v chování domácností při rozdělování disponibilního důchodu. Alokace zdrojů domácností na investice, zejména do bydlení, roste. Momentální spotřební chování může rovněž souviset s ukončením cyklu nákupu spotřebního zboží dlouhodobého charakteru, čemuž odpovídá zpomalení růstu maloobchodních tržeb v tomto segmentu.

Vztahy k zahraničí

Podíl deficitu běžného účtu na HDP se do 3. čtvrtletí 2004 pohyboval na hladině přes 6 % HDP. Zlepšování tohoto ukazatele až na 3,9 % v 2. čtvrtletí 2005 bylo dáno výrazným zlepšením salda obchodní bilance. Přebytek bilance služeb zůstává při rostoucím objemu příjmů i výdajů na průměru posledních dvou let (v ročním vyjádření), schodek bilance výnosů pokračoval v růstu a bude i v následujících letech určujícím pro výši deficitu BÚ.

Deficit obchodní bilance na bázi 12měsíčních klouzavých úhrnů se od maxima v dubnu 2001 (136,4 mld. Kč) snižoval. Trend jeho poklesu se ještě zrychlil v měsících po vstupu do EU a v dubnu 2005 se saldo dostalo poprvé do přebytku, do srpna se přebytek zvýšil na 32,6 mld. Kč. Zlepšování obchodní bilance pokračuje poměrně rychle v protikladu s nepříznivým vývojem vnějších faktorů. Jsou to především vysoké ceny ropy přesahující všechny dosavadní předpovědi, nepříznivě se rovněž vyvíjejí exportní trhy v souvislosti se zpomalením růstu ekonomik západoevropských států. Vývoj směnného kurzu na úrovni pod 30 CZK/EUR nepředstavuje při stávající struktuře obchodní výměny pro obchodní bilanci riziko a meziroční zhodnocení proti USD přispívá ke zlepšení bilance (ČSÚ, 2005).

V přebytku se udržuje bilance služeb. Lepší se

výsledky bilance cestovního ruchu a dopravy však nepřevyšují rostoucí schodek tzv. ostatních služeb. S postupným ožíváním v původních zemích EU by mělo dojít ke zlepšování bilance služeb v oblasti cestovního ruchu i dopravy.

Při přepočtu pomocí běžné parity kupní síly byl proces ekonomické konvergence ČR směrem k průměru eurozóny ze střednědobého pohledu poněkud nevyrovnaný vlivem velkých výkyvů v ekonomické dynamice v devadesátých letech. Od roku 2000 však má, podobně jako v ostatních středoevropských ekonomikách, setrvalou tendenci (ČSÚ, 2005).

Alternativní přepočet prostřednictvím běžného směnného kurzu bere v úvahu tržní ocenění měny jako důsledek ekonomické konkurenceschopnosti a z něho vyplývající různou úroveň cenových hladin. HDP na obyvatele v tomto vyjádření by v roce 2005 mohl vzhledem k apreciaci koruny dosáhnout úrovně 12 000 USD, což odpovídá cca 38% úrovni EU-12.

Podíl směnného kurzu a běžné parity kupní síly vyjadřuje komparativní cenovou hladinu HDP. Ta je v České republice stále ještě poměrně nízká. V letošním roce by však vzhledem ke zhodnocení směnného kurzu mohla dosáhnout až k 56 % vzhledem k EU-12.

Vývoj hlavních makroekonomických indikátorů české ekonomiky jsou shrnuty v Tab. I.

I: Hlavní makroekonomické ukazatele České republiky

Ukazatel	Jednotka	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hrubý domácí produkt	mld. Kč, b. c.	1962,5	2041,4	2150,1	2315,3	2414,7	2555,8	2750,3
Hrubý domácí produkt	růst v %, s. c.	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,2	4,4
Míra registrované nezaměstnanosti	% (k 31.12.)	7,48	9,37	8,78	8,90	9,81	10,31	10,33
Míra inflace	nárůst, %	10,7	2,1	3,9	4,7	1,8	0,1	2,8
Obchodní bilance ZO	mld. Kč	-80,2	-64,4	-120,8	-117,4	-70,8	-69,8	-22,9
Obchodní bilance ZO	index, r. 2000=100	0,664	0533	1,000	0,972	0,586	0,578	0,190

Pramen: Český statistický úřad, upraveno autorem

Z hlediska obchodu je poslední období charakteristické, na podkladě růstu reálných příjmů domácností, zvýšením výdajů na spotřebu (hlavní faktor růstu HDP), a tudíž i dynamickým růstem tržeb, s nímž lze při relativní stabilitě spotřebitelských cen spojit posílení životní úrovně, i když v oblasti spotřeby domácností též se znatelně vyšším využitím možností nákupů na úvěr a splátky.

Vývoj struktur a sítí obchodu

Poslední roky přinesly další pokračování nastoupeného utváření organizační architektury obchodu se zřetelem na prosazování kvalitativních prvků v podnikatelských a provozních strukturách. Registry podnikatelů nevykazují podstatnější změny v počtech subjektů; při mírném růstu evidovaných firem (právnických či fyzických osob) dochází k zániku nebo

fúzí obchodních firem, nicméně úbytky opět kompenzuje zakládání nových firem, takže celkové počty zejména velkých firem jsou do značné míry stabilizovány. V procesu utváření organizačních struktur se dále zvyrazňují moderní podnikatelské a provozní formáty, jejich seskupení, tříbí se komerční a ekonomická zdatnost a ovládání nových, zvláště elektronických technologií a konkurenceschopnosti na trhu. Trvalým jevem vývoje je prosazování internacionalizace v podnikatelských strukturách obchodu s tím, že i tento proces se modifikuje ani ne tak přístupem dalších firem pod zahraniční kontrolou na trh, ale i tím, že prostředí podnikání je více ovlivněno globalizačními prvky, a také tím, že silné společnosti se sídlem v ČR působí současně na trzích nejen původních (mateřských) členských zemí EU, ale i v nových členských zemích. Připravované a následně zapojení ČR a dalších zemí do EU působilo v tomto směru v posledních letech již před faktickým vstupem na jednotný trh a vytvořilo tak další šance pro internacionalizaci podnikatelských struktur obchodu, působícího v ČR. Zásadním a prohlubujícím se rysem vývoje nadále bylo, že menší a střední české podnikatelské subjekty pod tlakem konkurenčního prostředí a ve snaze zajistit si pozici na trhu dále rozvíjely různé formy kooperačního podnikání, v podobě aliancí nákupního a maloobchodního charakteru s možnostmi potřebného uplatnění marketingu v soutěžním prostředí, zejména maloobchodu. Kooperační spojení byla nadále založena na podnikání družstevní formou, využívání franchisingu a dalších forem smluvní, popř.

jinak konstruované spolupráce „nezávislých obchodníků“ ochotných vzdát se části své nezávislosti pro zajištění své pozice na trhu (Pražská, Jindra; 1997).

I nadále se zvyšuje úloha a postavení obchodních řetězců, a to především v maloobchodní a ve firemně logisticky přidružené velkoobchodní činnosti. V tom směru posilovaly svoji pozici hlavně nadnárodní společnosti, které dále zvýšily svůj podíl především na tržbách maloobchodu. Velké společnosti zvyšovaly svoji vůdčí úlohu v obchodním podnikání, především v maloobchodě a ve vlastní velkoobchodní činnosti, zejména v oborech potravinářského zboží a zboží denní spotřeby. Jakkoli v tomto směru získávají rozhodující podíl a vliv na celkový vývoj obchodu, zvláště retailingu¹, je zřejmé, že i ostatní součásti obchodního podnikání – převážně řazené do malého a středního podnikání – uchovávají své místo na trhu a svoji schopnost prosperovat, zvláště pokud své formy obchodních aktivit přizpůsobují poptávce daného okruhu spotřebitelské veřejnosti (Záboj, 2003).

Situace v obchodě znovu potvrzuje, že s rostoucí rolí velkých podniků, především řetězců, se v podmínkách trhu spotřebitele (odběratele) a v podmínkách volné soutěže mění též kvalita vztahu mezi obchodem a jeho dodavateli, kdy dodavatelé, zejména na zboží každodenní potřeby, také podstupují procesy koncentrace a internacionalizace a v úsilí o racionalizaci nákladů oběhu přistupují k přímé součinnosti s obchodem včetně využívání vzájemné elektronické komunikace v logistice dodávek a v komerci (Záboj, 2004).

II: Počet podnikatelských jednotek v odvětví obchodu podle OKEČ

Oddíl OKEČ	Počet podnikatelských jednotek k 31. 12.						
	1993	1995	1999	2000	2001	2002	2003
50 – obchod v motorismu	19 234	23 796	36 769	34 259	36 284	37 644	40 079
51 – velkoobchod, zprostředkování	65 963	131 585	227 760	220 604	215 864	215 120	202 813
52 – maloobchod	154 703	254 902	357 699	376 186	379 842	384 918	394 678
50+51+52 celkem obchod G	239 900	410 283	622 228	631 049	631 990	637 682	637 570
Procentní podíl v podnikatelské sféře*	26,13	31,19	32,29	31,99	30,44	30,53	29,14

* Procentním podílem v podnikatelské sféře se rozumí podíl daných oddílů OKEČ z celkového počtu podnikatelských jednotek v národním hospodářství.

Pramen: ČSÚ – Registr ekonomických subjektů, upraveno autorem

¹ Retailing–mezinárodně chápaný maloobchod s propracovaným informačním a logistickým systémem, zahrnuje i velkoobchodní činnost zabezpečující centrální nákup a následnou distribuci zboží do sítě vlastních maloobchodních prodejných jednotek (Záboj, 2003)

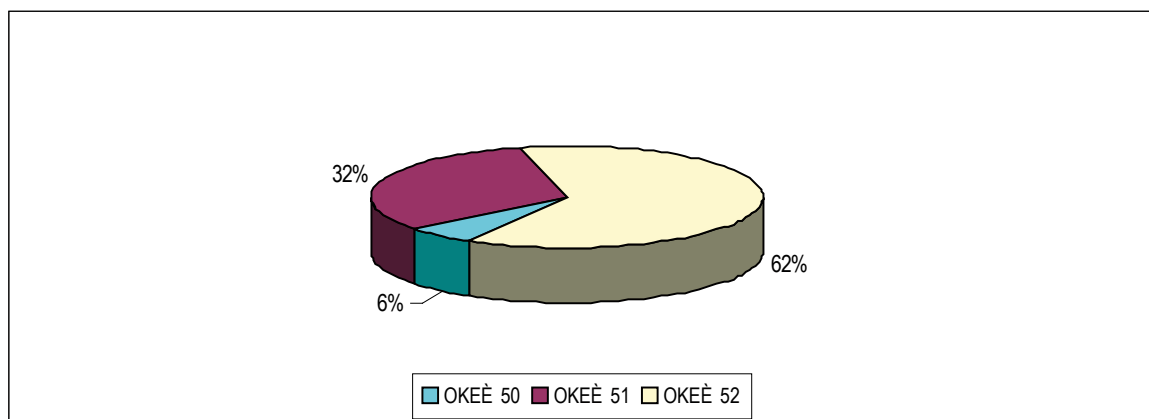
Rovněž Registr ekonomických subjektů při ČSÚ, který čerpá z Živnostenského registru, eviduje založené podniky, nikoliv jen aktivně fungující. Časová řada v Tab. II naznačuje, že přírůstky nově registrovaných subjektů se v posledních letech snižují. To

nasvědčuje určité relativní stabilitě struktur obchodního podnikání, i když je nutno vycházet z toho, že přírůstky kumulují celkový pohyb v počtech subjektů, tedy jsou rozdílem evidence nově založených i zaniklých podnikatelských jednotek.

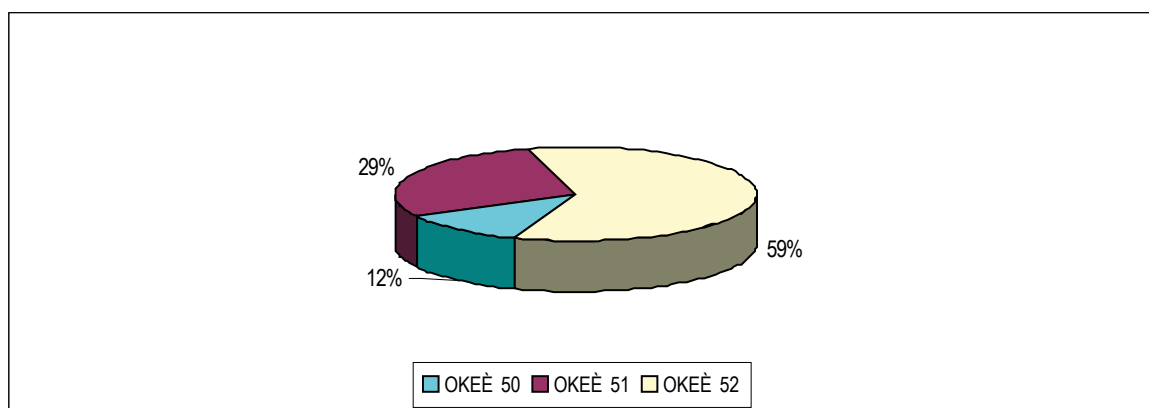
III: Výčíslení registrovaných a aktivních podnikatelských subjektů v odvětví obchodu

OKEČ	Stav k 31.12. 2003 podle RES	Průměrný počet aktivních subjektů	Z toho subjekty s počtem zaměstnanců		Odhad % podílu aktivních subjektů
			od 0 do 99	100 a více	
50	40 079	28 863	28 813	50	75–78 %
51	202 813	72 195	72 001	194	35–37 %
52	394 678	149 182	149 011	171	37–40 %
G 50+51+52	637 570	250 246	249 825	415	40 %

Pramen: ČSÚ, RES k 31. 12. 2003, propočty a odhady MAG



1: Struktura obchodu dle OKEČ a RES – registrované podnikatelské subjekty k 31. 12. 2003



2: Struktura obchodu dle OKEČ a RES – aktivní podnikatelské subjekty k 31. 12. 2003

Z hlediska ekonomického hodnocení výsledků odvětví obchodu je rozhodující, že ČSÚ provádí korekce údajů RES a vyčísluje ve svých výstupech vedle registrovaných též aktivní podnikatelské subjekty. Ty jsou také základem pro finančně ekonomická vyčíslení výkonnosti obchodu a další analytické účely. Z porovnání počtů registrovaných subjektů (viz Tab. III, Obr. 1 a Obr. 2) s průměrnými počty reálně ekonomicky působících podniků v roce 2003 vyplývá, že podíly skutečně aktivních podniků z počtu registrovaných jsou nadále znatelně nižší než uvádí registr, a to zvláště ve velkoobchodě a maloobchodě, kde je uplatněna volná živnost.

Struktury podle dosahovaných tržeb a zaměstnanosti

Ukazatel dosahovaných tržeb v jednotlivých součás-

tech odvětví a velikostních kategoriích podniků prokazuje ve všech součástech odvětví obchodu i za rok 2003 rozdílnou roli velkých podniků (se 100 a více zaměstnanci) s tím, že zvláště v maloobchodě se tento proces jednoznačně svojí dynamikou vlivem rostoucí úlohy řetězců odlišuje. Zatímco v obchodě spojeném s motorismem (podle OKEČ sekce G, oddíl 50, který zahrnuje obchod, opravy a údržbu motorových vozidel a maloobchodní prodej pohonných hmot) se v období let 1997–2003 podíl velkých podniků zvýšil o 5 procentních bodů a podíl MSP (podniky s 0 až 99 zaměstnanci) na tržbách bez DPH o tutéž hodnotu snížil, v maloobchodě vzrostl podíl velkých podniků o 14,6 procentních bodů, a to na úkor MSP v maloobchodě. Vývoj ukazuje číselný přehled v Tab. IV.

IV: Struktura odvětví obchodu podle tržeb a zaměstnanosti

OKEČ	Kategorie podniků	2001 [mil. Kč]	Podíl [%]	2002 [mil. Kč]	Podíl [%]	2003 [mil. Kč]	Podíl [%]
G 50,51,52 obchod	celkem	2 152 825	100,0	2 224 614	100,0	2 382 116	100,0
	100 a více	559 735	26,0	598 421	26,9	678 903	28,5
	0–99	1 593 090	74,0	1 626 193	73,1	1 703 213	71,5
50 moto	celkem	288 755	100,0	307 059	100,0	338 418	100,0
	100 a více	72 766	25,2	74 308	24,2	94 419	27,9
	0–99	215 989	74,8	232 751	75,8	243 999	72,1
52 maloobchod	celkem	569 185	100,0	621 871	100,0	666 975	100,0
	100 a více	195 800	34,4	223 874	36,0	255 451	38,3
	0–99	373 385	65,6	397 997	64,0	411 524	61,7
51 velkoobchod	celkem	1 294 885	100,0	1 295 684	100,0	1 376 723	100,0
	100 a více	291 349	22,5	303 190	23,4	335 920	24,4
	0–99	1 003 536	77,5	992 494	76,6	1 040 803	75,6

Pramen: Český statistický úřad, upraveno autorem

Struktury podle výzkumů poradenských, výzkumných institucí a podnikatelských institucí

Kvalifikovanými průzkumy podložená hodnocení největších obchodních podnikatelských seskupení a společností poskytují výzkumné instituce, v obchodě zejména GfK Praha, Incoma Research, ČON – Moderní obchod, Sapiens, MAG Consulting. Soustavné monitorování velkých podnikatelských celků seznamuje s předními subjekty podnikatelské expanze, s prosazováním špičkového know how v obchodním podnikání a souběžně s tím i s rozvojem nejmodernějších prodejních kapacit, jejich formátů a marketingových přístupů. V roce 2003 a 2004 se tempo expanze

dále zpomalilo, jak s ohledem na dosahovanou vysokou úroveň tržního uspokojování rostoucí kupní síly, tak s ohledem na dosaženou nabídku prodejních kapacit a jejich služeb. Největším kapacitním přírůstkem se staly v r. 2004 diskontní jednotky firmy Lidl (skupina Schwarz). Došlo i k některým významnějším fúzím jako sloučení supermarketů Billa a Big Billa a ke vzniku konceptů Delvita Proxi a City. V centrech měst i v příměstských zónách jsou stále více dominantní obchodní centra, galerie a jiné formy obchodních komplexů velmi často tvořené velkými hypermarkety a supermarkety s okruhy satelitních jednotek maloobchodu a stravovacích a dalších služeb ochodu a cestovního ruchu.

V: TOP 10 obchodních firem v ČR podle dosaženého obrátu

TOP 10 2000			TOP 10 2001		
Poř.	Společnost	Obrat mld.Kč	Společnost	Obrat mld.Kč	
1.	Makro C&C ČR, s. r. o.	27,5	Makro C&C ČR, s. r. o.	32,0	
2.	Ahold Czech Republic, a. s. (Albert, Hypernova)	23,5	Ahold Czech Republic, a. s. (Albert, Hypernova)	29,6	
3.	REWE ČR (Penny Market, Billa, Teppich Frick)	19,6	Kaufland ČR, v. o. s.	21,0	
4.	Kaufland ČR, v. o. s.	19,0	REWE ČR (Penny Market, Billa, Teppich Frick)	20,4	
5.	Tengelmann (Plus Discount, OBI)	13,4	Tesco Stores ČR, a. s.	19,0	
6.	Tesco Stores ČR, a. s.	13,0	Tengelmann (Plus Discount, OBI)	15,0	
7.	Globus ČR, k. s.	12,1	Globus ČR, k. s.	14,6	
8.	Delvita, a. s.	11,9	Delvita, a. s.	11,4	
9.	GEKO TABAK, a. s.	9,7	GECO TABAK, a. s.	9,1	
10.	Julius Meinl, a. s.	7,3	Carrefour ČR, s. r. o.	8,7	
<i>Prvních deset</i>		<i>157,0</i>	<i>Prvních deset</i>		<i>180,8</i>
<i>Přírůstek proti r. 1999</i>		<i>30,6 mld. Kč</i>	<i>Přírůstek proti r. 2000</i>		<i>23,8 mld. Kč</i>
		<i>24,2 %</i>			<i>15,2 %</i>
TOP 10 2002			TOP 10 2003		
Poř.	Společnost	Obrat mld. Kč	Společnost	Obrat mld.Kč	
1.	Makro C&C ČR, s. r. o.	33,9	Makro C&C ČR, s. r. o.	35,7	
2.	Ahold Czech Republic, a. s. (Albert, Hypernova)	32,0	Ahold Czech Republic, a. s. (Albert, Hypernova)	32,5	
3.	Kaufland ČR, v. o. s.	23,0	Schwarz ČR (Kaufland, Lidl)	27,0	
4.	REWE ČR (Penny Market, Billa, Teppich Frick)	22,0	REWE ČR (Penny Market, Billa, Teppich Frick)	22,5	
5.	Tesco Stores ČR, a. s.	19,0	Tesco Stores ČR, a. s.	21,5	
6.	Tengelmann (Plus Discount, OBI)	16,8	Globus ČR, k. s.	18,2	
7.	Globus ČR, k. s.	16,4	Tengelmann (Plus Discount, OBI)	17,5	
8.	Carrefour ČR, s. r. o.	11,3	Carrefour ČR, s. r. o.	12,5	
9.	Delvita, a. s.	11,1	Delvita, a. s.	11,1	
10.	GEKO TABAK, a. s.	9,2	GEKO TABAK, a. s.	9,3	
<i>Prvních deset</i>		<i>194,7</i>	<i>Prvních deset</i>		<i>207,8</i>
<i>Přírůstek proti r. 2001</i>		<i>13,9 mld. Kč</i>	<i>Přírůstek proti r. 2002</i>		<i>13,1 mld. Kč</i>
		<i>7,7 %</i>			<i>6,7 %</i>

Pramen: ČON – Moderní obchod – Sapiens

Současná obchodní síť v ČR je odbornými kruhy hodnocena – především díky předním nadnárodním i domácím obchodním společnostem a družstvům – minimálně na úrovni obvyklé nejen v rámci nových členských zemí EU zemí střední a východní Evropy, ale je srovnatelná (hlavně ve velkých městech) s úrovní sousedních západních unijních států. Určujícím faktorem dalšího rozvoje obchodních sítí, vzhledem k rozsahu kapacit i kvality služeb, nadále zůstává celková ekonomická úroveň země a z ní pramenící nákupní možnosti českých domácností a ostatních nakupujících. Významným aspektem však součas-

ně je, že nadále existují výrazné územní diference v obchodní vybavenosti, a to i v hlavním městě Praze (Skála et al., 2005).

Výzkum TOP 10 Incoma Research a Sapiens (viz Tab. V a Tab. VI) dokládá, že deset největších společností dosáhlo v r. 2004 celkového obrátu v objemu téměř 222 mld. Kč, při růstu proti roku 2003 o téměř 7 %, přičemž prvních pět firem mělo na docíleném obrátu roku 2004 TOP 10 podíl 68 %. Podle výzkumů celkový obrat TOP 10 firem dosáhl v roce 2003 – 207,8 mld. Kč, t. j. o 13,1 mld. Kč více než v roce 2002, kdy činil tento přírůstek 13,9 mld. Kč.

Změny v podnikatelských strukturách odvětví obchodu jsou trvale spjaty s vývojem obchodní sítě a jejich kapacit. Obchodní síť, jejich uspořádání, nabídka jejich služeb a jejich další atributy nejmarkantněji dokumentují před veřejností rozvoj a modernizaci obchodu. I když se v r. 2003 a 2004 expanze nových velkých kapacit dále zmírnila, pokračovaly přírůstky nových velkých i středních a menších prodejních formátů a uspořádání, což potvrzuje jak vnější vzhled osídlení, hlavně velkých měst, ale rovněž tak řada průzkumů prováděných odbornými firmami. Zvláště výraznými dominantami se stávají nákupní centra zahrnující zpravidla velké hypermarkety nebo supermarketu a desítky až stovky dalších prodejních zařízení.

Výsledky zahraničního obchodu

Základní výsledky zahraničního obchodu (viz Tab. VII a Obr. 3) představují nedílnou součást ekonomických aktivit obchodních subjektů celého odvětví obchodu, zvláště podniků, které působí ve velkoobchodní činnosti (OKEČ 51), ale i v ostatních součástech obchodu (OKEČ 50 a 52). Obrat zahraničního obchodu dosáhl v roce 2004 objemu 3 471,8 mld. Kč a v porovnání s rokem 2001 se zvýšil cca o 31 %. Růst objemu obrátu byl způsoben ze 44,2 % zvýšením dovozu a z 55,8 % růstem vývozu. To se příznivě projevilo ve snížení schodku zahraničního obchodu téměř o 80 % v roce 2004 proti roku 2001.

Dovoz se v roce 2004 zvýšil ze všech teritoriálních oblastí (viz Tab. VIII) kromě seskupení SEDVO (Středoevropská dohoda o volném obchodu). Nejvyšší

ší podíl na celkovém dovozu mají tradičně vyspělé tržní ekonomiky. Nicméně nadprůměrně rostl dovoz rovněž z rozvojových ekonomik a z evropských tranzitivních ekonomik včetně SNS. Vývoz rostl s výjimkou, podobně jako u dovozu, zemí SEDVO (přičemž vývoz na Slovensko relativně významně vzrostl) a také s výjimkou zemí nespecifikovaných do všech ostatních teritorií. Význam měl hlavně nadprůměrně rychlý vývoz do evropských tranzitivních ekonomik a zemí SNS, rozvojových ekonomik a vyspělých tržních ekonomik, jmenovitě do zemí EU 15. Vyšší tempo růstu vývozu, než tempo růstu dovozu, se pozitivně projevilo na snížení záporného salda zahraničního obchodu, které meziročně kleslo o 46,8 mld. Kč na -23 mld. Kč.

Zbožová struktura zahraničního obchodu (viz Tab. IX) se v roce 2004 v porovnání s rokem 2003 vyznačovala především posílením podílu strojů a dopravních prostředků na celkovém dovozu i vývozu. Absolutní růst vývozu byl ze všech zbožových tříd nejvyšší a ovlivnil aktivní saldo zahraničního obchodu těmito výrobky. Příznačný byl vyšší růst dovozu průmyslového spotřebního zboží oproti jeho vývozu. Pokračoval vysoký dovoz chemikálií a příbuzných výrobků, jejich vývoz však byl podprůměrný. u surových materiálů a minerálních paliv došlo ke zvýšení dovozu i vývozu, což bylo mimo jiné ovlivněno i růstem cen ropy a zemního plynu. V zemědělských a potravinářských surovinách a výrobcích bylo tempo růstu dovozu vyšší, než tempo růstu vývozu, což se projevilo v prohloubení záporného salda obchodní bilance u těchto produktů téměř o 8 mld. Kč.

VI: Meziroční srovnání obrátu TOP 10 obchodních firem za rok 2004

TOP 10 2004			I _{01/00}	I _{02/01}	I _{03/02}	I _{04/03}
Poř.	Společnost	Obrat mld.Kč				
1.	Makro C&C ČR, s. r. o.	38,2	1,16	1,06	1,05	1,07
2.	Ahold Czech Republic, a. s. (Albert, Hypernova)	34,6	1,26	1,08	1,02	1,06
3.	Schwarz ČR (Kaufland, Lidl)	34,5	1,11*	1,10*	1,17*	1,28
4.	REWE ČR (Penny Market, Billa, Teppich Frick)	23,3	1,04	1,08	1,02	1,04
5.	Tesco Stores ČR, a. s.	21,0	1,46	1,00	1,13	0,98
6.	Globus ČR, k. s.	18,9	1,21	1,12	1,11	1,04
7.	Tengelmann (Plus Discount, OBI)	18,4	1,12	1,12	1,04	1,05
8.	Carrefour ČR, s. r. o.	11,0	.	1,30	1,11	0,88
9.	SPAR ČR (Spar Česká obchodní, Spar Šumava)	11,0
10.	GEKO TABAK, a. s.	10,9	0,94	1,01	1,01	1,17
Prvních deset		221,8	1,15	1,08	1,07	1,07
Přírůstek proti r. 2003		14 mld. Kč	6,7 %			

* indexy jsou určovány pouze pro Kaufland ČR, v. o. s.; v roce 2003 je obrat skupiny Schwarz srovnáván s obrátem společnosti Kaufland ČR za rok 2002

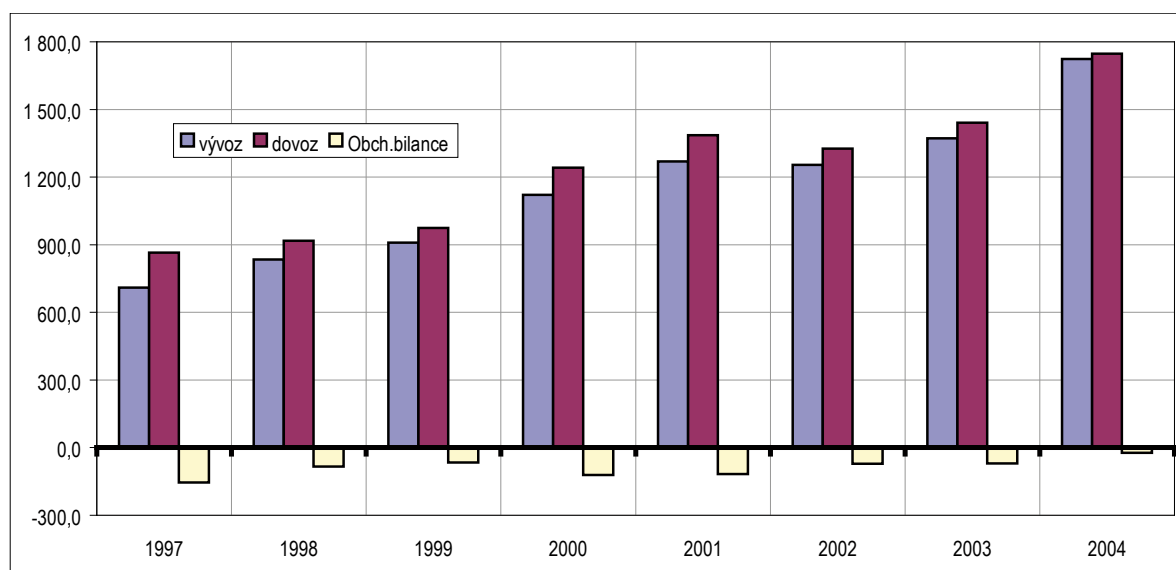
Pramen: Moderní obchod – Ročenka českého a slovenského obchodu 2005

VII: Vývoj zahraničního obchodu v běžných cenách

Ukazatel	Dovoz			Vývoz			Obchodní bilance		
	celkem	meziroční změny		celkem	meziroční změny		celkem	meziroční změny	
	v mld. Kč	v %		v mld. Kč	v %		v mld. Kč	v %	
2001	1 385,6	143,7	11,57	1 268,1	147,0	13,11	-117,5	3,3	-2,73
2002	1 325,7	-59,9	-4,32	1 254,9	-13,2	-1,04	-70,8	46,7	-39,74
2003	1 440,7	115,0	8,67	1 370,9	116	9,24	-69,8	1,0	-1,41
2004	1 749,1	308,4	21,41	1 722,7	351,8	25,66	-26,4	43,4	-62,18

POZN.: Meziroční změny jsou určeny pomocí řetězových indexů; změny obchodní bilance v % udávají jak se změnil schodek obchodní bilance proti předchozímu roku.

Pramen: Český statistický úřad, upraveno autorem



3: Vývoj zahraničního obchodu v běžných cenách v mld. Kč

VIII: Teritoriální struktura dovozu a vývozu ČR

Ukazatel	Dovoz				Vývoz			
	2003	2004	Index	% p.*	2003	2004	Index	% p.*
C e l k e m	1 440 723	1 749 095	1,214	100,0	1 370 930	1 722 658	1,257	100,0
<i>v tom:</i>								
vyspělé tržní ekonomiky	1 160 847	1 431 966	1,234	81,9	1 262 620	1 577 778	1,250	91,6
z toho: EU 15	853 560	1 028 286	1,205	58,8	957 436	1 176 412	1,229	68,3
ESVO	35 853	38 425	1,072	2,2	24 967	27 887	1,117	1,6
rozvojové ekonomiky	106 432	110 805	1,041	6,3	39 942	54 319	1,360	3,2
evrop. tranzit. ekonomiky a země SNS	94 834	110 299	1,163	6,3	56 847	81 010	1,425	4,7
z toho: země SEDVO	177 856	65 927	0,371	3,8	228 836	86 572	0,378	5,0
z toho: Slovenská republika	74 713	93 915	1,257	5,4	109 114	145 542	1,334	8,4
ostatní	76 951	93 385	1,214	5,3	7 750	8 037	1,037	0,5
nespecifikováno	1 659	2 640	1,591	0,2	3 771	1 514	0,401	0,1
k informaci: OECD	1 157 946	1 429 948	1,235	81,8	1 241 904	1 554 850	1,252	90,3

* % p. = procentní podíl na celkovém dovozu/vývozu za rok 2004

Pramen: Český statistický úřad, upraveno autorem

IX: Zbožová struktura zahraničního obchodu ČR podle SKP v roce 2004

Ukazatel	0-9	0+1+4	2+3	5	6	7	8+9
Dovoz v mld. Kč 2004	1 749,1	87,0	175,1	194,8	360,8	739,9	191,5
Dovoz v mld. Kč 2003	1 440,7	68,4	148,7	164,4	289,8	616,3	153,1
- meziroční změny v mld. Kč	308,4	18,6	26,4	30,4	71,0	123,6	38,4
- meziroční změny v %	21,41	27,19	17,75	18,49	24,50	20,06	25,08
Vývoz mld. Kč 2004	1 722,7	56,4	97,3	104,0	388,5	876,1	199,4
Vývoz mld. Kč 2003	1 370,9	45,6	77,9	80,6	316,4	687,2	163,3
- meziroční změny v mld. Kč	351,8	10,8	19,4	23,4	72,1	188,9	36,1
- meziroční změny v %	25,66	23,68	24,90	29,03	22,79	27,49	22,11
Obchodní balance v mld. Kč 2004	-26,4	-30,6	-77,8	-90,8	27,7	136,2	7,9
Obchodní balance v mld. Kč 2003	-69,8	-22,8	-70,8	-83,8	26,6	70,9	10,2
- meziroční změny v mld. Kč	43,4	-7,8	-7,0	-7,0	1,1	65,3	-2,3
- meziroční změny v %	-62,18	34,21	9,89	8,35	4,14	92,10	-22,55
Strukt. dovozu 2004 v %	100,00	4,97	10,01	11,14	20,63	42,30	10,95
Strukt. vývozu 2004 v %	100,00	3,27	5,65	6,04	22,55	50,86	11,57

Vysvětlivky: 0,1,4 – zemědělské a potravinářské suroviny a produkty; 2,3 – suroviny nepoživatelné a nerostná paliva; 5 – chemikálie a příbuzné výrobky; 6 – tržní výrobky tříděné podle materiálu; 7 – stroje a dopravní prostředky; 8,9 – průmyslové spotřební zboží a zboží jinde nezařazené (SKP – Standardní klasifikace produkce)

Pramen: Český statistický úřad, upraveno autorem

SOUHRN

I když obchod v České republice nese již řadu let hlavní znaky obchodu zemí EU 15, zejména v sortimentní úrovni nabídky na vnitřním trhu vč. dovozu spotřebního zboží, jakož i v úrovni obchodních sítí se ČR velmi přiblížila podmínkám známým v sousedních západoevropských zemích, přece jen rok 2003 uzavřel éru příprav obchodu na vstup do EU a květen 2004 otevřel pro obchod novou etapu. Nejde přitom jen o to, že podstatná část zahraničního obchodu se transformovala na obchod vnitro-unijní, ale že vstup do EU, resp. uplatnění principu volného pohybu zboží a služeb, osob a kapitálu (i když v některých případech dočasně regulované) dává mnoho nových podnětů i náročnějších podmínek pro obchodní podnikání.

Za těchto okolností i pro obchod platí, aby byly neodkladně překonávány překážky, které brzdí celkový ekonomický rozvoj, ať již v oblasti vnitřní a vnější nevyváženosti včetně nápravy ve veřejných financích a nebo ve zlepšování podnikatelského prostředí a konkurenceschopnosti podnikatelské sféry v podmínkách jednotného trhu EU. K tomu navíc přistupuje nezbytnost rychlého provázání s evropskými institucemi a napojení na praktické využití možností evropských zdrojů či fondů.

Obchod v posledních letech nejen obstál, ale jeho prostřednictvím, resp. jím zprostředkovanou spotřebou domácností, bylo převážně dosaženo růstu české ekonomiky. Je zřejmé, má-li být dosaženo reálné reformy, že pro nejbližší budoucnost se zpomalí předpoklady růstu ekonomiky prostřednictvím spotřeby a naopak bude žádoucí, aby další, a to i zrychlený růst HDP, byl založen více na zahraničním obchodě a investiční poptávce. I k tomu musí obchod ve svých široce založených funkcích v oběhu napomáhat. Tím, že se od počátku roku 2004 uplatňuje, a bude nadále uplatňovat, řada nestandardních opatření vyplývajících z vládní reformy veřejných financí, zvyšují se i rizika a nejistoty prognózy pro období 2006–2007 zvláště v oblasti inflace, ale i zaměstnanosti a dalších podmínek růstu ekonomiky. o to více je třeba, aby i na makroekonomické úrovni obchodu probíhala soustavná analýza trhu a obchodu s využitím vzájemné součinnosti centrálních orgánů státní správy, zejména Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a podnikatelského zastoupení, především se Svazem obchodu a cestovního ruchu ČR, Hospodářskou komorou a dalšími podnikatelskými institucemi.

HDP, inflace, nezaměstnanost, obrat obchodní firmy, obchodní balance, vývoz, dovoz

Příspěvek vznikl jako součást řešení Výzkumného záměru “Česká ekonomika v procesech integrace a globalizace a vývoj agrárního sektoru a sektoru služeb v nových podmínkách evropského integrovaného trhu”, číslo MSM 3215648904/03/02, a to konkrétně tématického směru 03 – Vývoj vztahů obchodní sféry v souvislosti se změnami životního stylu kupního chování obyvatelstva a změnami podnikového prostředí v procesech integrace a globalizace a dílčí etapy 02 – Vypracování analýzy a modelování nových vývojových tendencí v obchodní síti, v chování obchodních řetězců vybraných podniků služeb a chování zákazníka.

LITERATURA

- HINDLS, R., HRONOVÁ, S., SEGER, J.: *Statistika pro ekonomy*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2002. 415 s. ISBN 80-86419-30-4.
- HOLMAN, R.: *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. 424 s. ISBN: 80-7179-764-2.
- PRAŽSKÁ, L., JINDRA, J. & kol.: *Obchodní podnikání – retail management*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1997. 880 s. ISBN 80-85943-48-4.
- SKÁLA, Z., DRAHOVSKÝ, L., HÁJEK, T.: *Ročenka českého a slovenského obchodu 2005*. 1. vyd. Praha: ČON – Moderní obchod, 2005. 270 s. ISBN 80-903401-4-8.
- ZÁBOJ, M.: *Obchodní operace*. 1. vyd. Brno: B.I.B.S., 2003. 126 s. ISBN 80-86575-93-4.
- ZÁBOJ, M.: Chování subjektů nezávislého maloobchodního trhu v procesu distribuce potravinářských výrobků. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 2004, LII, 6: 161–174. ISSN 1211-8516.
- ZÁBOJ, M.: Integrace a kooperace obchodních firem. In *Firma a konkurenční prostředí 2004*. Brno: KONVOJ, s. r. o., 2004, 328–339. ISBN: 80-7302-078-5.
- <<http://www.czso.cz>>
- <<http://www.incoma.cz>>
- <<http://www.gfk.cz>>
- <<http://www.mpo.cz>>
- <<http://www.retail21.cz>>
- <<http://www.magconsulting.cz>>
- <<http://www.socr.cz>>
- <<http://www.mpsv.cz>>
- <<http://www.oecd.org>>
- <<http://epp.eurostat.cec.eu.int>>

Adresa

Ing. Marek Záboj, Ph.D., Ústav marketingu a obchodu, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika